

Esej (fr. *essai* – „próba”) – forma literacka lub literacko-naukowa, prezentująca punkt widzenia, refleksje autora, na dowolny temat filozoficzny, społeczny, artystyczny, itp. Za twórców eseju uznaje się Michela de Montaigne’a, renesansowego humanistę, który napisał dzieło *Essais* (Próby z 1580 r.) i Francisa Bacona, odrodzeniowego filozofa, autora *Essays or Counsels, civill and moral*. Eseje powstawały już w czasach starożytnych. Zwane one były wówczas "szkicami" i posiadały formę luźnych przemyśleń, zazwyczaj o charakterze filozoficznym, powiązanie z popularną w antyku formą dialogu. Pierwowzorem eseju były *Moralia* Plutarcha. Twórcami szkiców w starożytności byli m.in. Platon, Seneka, Marek Aureliusz czy Cyceeron

Charakterystyczne cechy eseju:

- swobodna interpretacja danego zjawiska lub danego problemu
- konkluzywność (systematyczność i systemowość) – **dotyczy wyłącznie eseju naukowego**. Autor przedstawia swoje przemyślenia na zasadzie porządku chronologicznego, tematycznego, hierarchii ważności przedstawionych argumentów. Systemowość natomiast przejawia się w wyczerpaniu tematu. Eseista stara się przedstawić wszystkie możliwe punkty widzenia na daną sprawę, prezentując wszystkie dostępne argumenty, także i swoje argumenty.
- refleksyjność. Esej skłania do refleksji, sygnalizuje istnienie danego problemu. Esej to zapis toku rozmyślań nad danym problemem. Twórca nie moralizuje ani nie próbuje przekonać do swojego zdania, jedynie przedstawia swój punkt widzenia. Nie oczekuje, że czytelnik się z nim zgodzi, chce sprowokować do samodzielnego wysiłku intelektualnego i zajęcia własnego stanowiska w danej sprawie
- hybrydyczność. Esej jest gatunkiem synkretycznym, który czerpie wiele cech z innych gatunków
- nowe ujęcie znanego tematu
- nieskrępowane łączenie związków logicznych z naukowymi rygorami skojarzeń pomysłów
- asocjacyjność. Eseista stosując wielką liczbę przykładów, odwołań, wspomnień i metafor, które kojarzą mu się z omawianym zagadnieniem, sprawia, że tekst ma charakter asocjacyjny. Jest oparty na skrótach myślowych i rozległych skojarzeniach.
- Subiektywizm. Autor ma okazję do wygłoszenia swoich przekonań, a także do wyłożenia własnych racji. Czasami taka okazja jest swego rodzaju prowokacją (np. kontrowersyjne

dyskusje z autorytetami, bądź głęboko zakorzenionymi opiniami) zmuszającą czytelnika do dyskusji i zachęcającą do szukania kontrargumentów.

- luźna (nielinearna) kompozycja. Autor podaje informacje, ale nie wyciąga z nich wniosków i pozostawia to czytelnikowi – nie jest to warunek konieczny
- niepowtarzalny styl, wysoki – zależny od autora – artyzm językowy. Język eseju jest popisem kunsztu pisarskiego twórcy. Musi być lekki i przystępny, ale zarazem niebanalny i nieprosty. Przeskakując pomiędzy myślami, powinien pozostać subtelnym i finezyjnym, co znaczy, że mimo urwanej myśli, zdanie ma sprawiać wrażenie zakończonego. Esej powinien tryskać elokwencją, inteligencją, dużą wiedzą na dany temat, sublimowanymi środkami artystycznego wyrazu. Cechą główną jest częste użycie cytatów, aforyzmów i odniesień do różnych dzieł literatury przedmiotu. Wymaga wplatania w kompozycję tekstu aluzji historycznych i filozoficznych. Jest okazją do popisania się wszechstronną wiedzą w celu udowodnienia, że autor ma prawo być autorytetem. Czasem esej zawiera również plastyczne wizje, które wymagają kunsztu literackiego. Wśród środków artystycznego wyrazu możemy wymienić metafory i alegorie, skróty myślowe, paradoksalne zestawienia, antytezy, porównania, parabole, liczne dygresje oraz czasem nawet cechy groteski. Bardzo częstą cechą spotykaną w esejach jest pojawianie się różnego rodzaju wtrętów, które przerywają tok myśli i kierują w zupełnie innym kierunku. Obrazują one to, co mówi autor, ponadto ubarwiają tekst, ale nie zawsze muszą wносить do dzieła coś nowego.
- zawieranie cech traktatu filozoficznego, opowiadania, artykułu i pamiętnika

Ze względu na rodzaj treści można wyróżnić:

- esej publicystyczny,
- esej popularnonaukowy,
- esej naukowy,
- esej literacki.

Ze względu na użyteczność, czyli na możliwe wykorzystanie eseju przez czytelnika wyróżnia się:

- esej odnoszący się do faktów,
- esej interpretująco-wartościujący,
- esej literacki.

Ze względu na sposób wpływania na świadomość odbiorcy wyróżnia się:

- esej przytaczający zjawisko (opisujący),
- esej analizujący zjawisko (komentujący),

- esej przekonujący do poglądu (perswazyjny)

Źródło: Opracowanie na podstawie: <http://pl.wikipedia.org/wiki/Esej>, 19.10.2009.